

Karl Barth helpt de christelijke openbaring beter te begrijpen

Karl Barth (1886-1968) wordt beschouwd als misschien wel de belangrijkste protestantse theoloog van de twintigste eeuw. Zijn vijftigste sterfjaar wordt aangegrepen voor een grootse herdenking van zijn erfgoed. Dr. Gerben J. Stavenga uit Buitenpost schreef *Het verborgen fundament*.

Lodewijk Born

Buitenpost | Generaties theologen groeiden op met het denken van Barth. De man van de *Römerbrief* uit 1922, de *Barmer Thesen* tegen het nazi-regime en natuurlijk zijn standaardwerk: *Die Kirchliche Dogmatik*. Dat Stavenga (80) zich bezighoudt met het denken van Karl Barth is op het eerste gezicht niet voor de hand liggend. Hij studeerde namelijk natuurkunde en filosofie en is géén theoloog, maar wetenschapsfilosoof, benadrukt hij. „Als wetenschapsfilosoof richt ik me in mijn boek op een bijzondere wetenschap, de theologie. Die richt zich, zoals elke wetenschap, op haar empirisch materiaal, de Bijbelse teksten als neerslag van fundamentele ervaringen. De taak van theologen is om dat materiaal rationeel inzichtelijk te maken. Als filosoof interpreteer ik zelf geen Bijbelse teksten, maar ga uitsluitend af op wat er in de theologie ter sprake wordt gebracht. Mijn bedoeling is de fundamentele werkelijkheid waarover de theologie en met name die van Barth spreekt voor de moderne mens in seculiere, niet-theologische termen te verhelderen.”

Misverstand en onbegrip
Als wetenschapsfilosoof doceerde Stavenga ruim veertig jaar aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij gaf colleges vooral aan bètastudenten en psychologiestudenten om hen inzicht te geven in wat wetenschap inhoudt en welke problemen ermee annex zijn. Stavenga promoveerde in 1991 op

een studie over het thema ‘wetenschap en bevrijding’ (*Science and Liberation. A blind spot in scientific research*) en in 2011 verscheen zijn boek *Verheldering van de werkelijkheid*. „Mijn nieuwste boek is eigenlijk een vervolg daarop. Mijn bedoeling is om duidelijk te maken waar het in het christelijk geloof en in de theologie echt om gaat. Daarover heerst namelijk tegenwoordig veel verwarring en onbegrip. Dat móét verhelderd worden”, zegt hij stellig. Als twintiger volgde hij een college dogmatiek bij prof. dr. A.F.N. Lekkerkerker (1913-1972). Zo hoorde hij voor het eerst van Barth. Daardoor en ook door het lezen van onder andere artikelen van de Nederlandse theoloog Miskotte (1894-1976), raakte hij in de loop der jaren steeds meer geïnteresseerd in de theologie van Karl Barth. Als bijzonder heeft Stavenga ervaren dat hij, tijdens een reis door Zwitserland in 2005, in Bazel de studeerkamer kon bezoeken waar Barth onder meer zijn belangrijkste theologische werk schreef: *Die Kirchliche Dogmatik*.
De grond van ons bestaan
In zijn boek *Het verborgen fundament* begint Stavenga met oeroude filosofische vragen. Wat is de grond van ons bestaan? Waarom zijn wij mensen hier op aarde? Wat staat ons in deze gevaarvolle tijd te doen? „Volgens mij is typerend voor hedendaagse (postmoderne) filosofen, dat ze geen mogelijkheid zien om tot antwoorden op die vragen en tot omvattend inzicht in de werkelijkheid te komen. Ze beperken zich daarom doorgaans tot begripsanalyse of tot filosofische reflectie op speciale gebieden zoals de wetenschap, de ethiek, het

Dr. Gerben J. Stavenga: „Wat profeten en apostelen meemaakten was niet zomaar iets. Ze ervoeren iets ‘aan den lijve’. Niet zomaar een gevoel, maar een realiteit die hun leven veranderde”. Foto: Marchje Andringa

Karl Barth was ervan overtuigd dat zoiets als een tegenstelling tussen wetenschap en theologie helemaal niet bestaat

recht of de kunst, of tot een nadenken over levenskunst.” Volgens Stavenga leven we in een tijd waarin niet alleen de filosofie maar ook de wetenschap niet in staat lijken antwoord te geven op de vragen waar de mensheid van oudsher mee worstelt. Die sprakeloosheid is er ook op individueel niveau. Nederlanders zijn, volgens een recent CBS-rapport, in ons land inmiddels in de minderheid nog kerkelijk, maar velen noemen zich religieus of zijn zoekend. Woonwinkels verkopen massaal Boedha-beelden, kloosterweekenden zitten vol. Het leidt allemaal tot heel diverse antwoorden op de fundamentele vragen over mens en wereld. „Alleen al in het christendom heerst grote verwarring over de vraag waar het in het christendom eigenlijk om gaat.” Het vinden van antwoorden op de oervragen van de mens vereist niet minder dan inzicht in het fundament van mens en wereld, aldus Stavenga. „Het is juist dat verborgen fundament, die grondstructuur van de werkelijkheid, waarover de theologie en met name die van Karl Barth spreekt. Het bijzondere van de theologie van Barth is, dat hij niet (verdedigend) begint met zich af te vragen hoe in onze tijd openbaring en geloof mogelijk zijn in het licht van de wetenschap. Hij maakt dus niet bij voorbaat een knieval voor het moderne denken.” Dat is volgens Karl Barth de grote verzoeking van alle theologie. „Daarin verschilt hij fundamenteel van de theologie van de negentiende eeuw, maar ook van veel hedendaagse theologen, zoals Kuitert en Pannenberg. Allereerst moeten we ons volgens Barth concentreren op de werkelijkheid waarvan de Bijbelteksten getuigen.” Dat is, aldus Stavenga, de enig juiste wetenschappelijke benadering. Dat houdt onder andere in, dat wat volgens Barth onder ‘openbaring’, ‘god’, ‘geloof’, verstaan moet worden uitsluitend uit het empirisch materiaal van de discipline, dus uit de Bijbelteksten dient te worden afgeleid. Stavenga: „Dat is zoals het hoort.” Op die manier kan de theologie zuiver functioneren. In zijn boek laat Stavenga zien dat volgens hem Barth terecht beklemt

toont dat het bij de christelijke openbaring gewoon gaat om kennis, maar het is wel uitzonderlijke kennis. „Wat profeten en apostelen meemaakten was niet zomaar iets. Ze ervoeren iets ‘aan den lijve’. Het betreft niet zomaar een gevoel, maar een realiteit die hun leven veranderde”, aldus Stavenga. „Het gaat dus in de Bijbelse verkondiging om een fundamentele werkelijkheid. Pas als helder is wat dat inhoudt, kunnen we nagaan wat de relatie ervan is met het moderne denken en onze gewone ervaringen.” Karl Barth was ervan overtuigd dat zoiets als een tegenstelling tussen wetenschap en theologie helemaal niet bestaat. Stavenga: „Barth zegt zelf in het begin van zijn hoofdwerk, dat de theologie eigenlijk een noodmaatregel is. Ze bestaat omdat de huidige wetenschappen nog geen oog hebben voor de fundamentele werkelijkheid waar het in het christelijk geloof om gaat. Maar uiteindelijk zal dat zeker gebeuren.”
Seculiere mens
Nu, vijftig jaar na het overlijden van Barth wordt zijn theologie door velen niet begrepen. Dat komt volgens Stavenga door allerlei vormen van misverstand en onbegrip. Hij hoopt met zijn boek in ieder geval dat uit de weg te ruimen. Stavenga heeft zijn boek, dat niet heel eenvoudig is, beslist niet alleen geschreven voor theologen. „Het is bedoeld juist ook voor de moderne seculiere mens, waar ik me zelf ook toe reken. Het gaat erom te laten zien waar het in het christendom echt om gaat.” Uit reacties die hij gekregen heeft op zijn boek, merkt hij hoe bij sommigen de schellen van de ogen vallen. „Die zeggen: dit moet iedereen lezen en weten.”

Actualiteit van Barths gebeden Wanneer we angst hebben, laat ons dan niet vertwijfelen

Karl Barth was een bewogen pastor die zijn gemeente met preken en gebeden wist te onderwijzen en te bemoedigen. Die gebeden zijn nog altijd verrassend actueel, zo blijkt. Zoals de gebeden die hij ooit uitsprak in de advents- en kersttijd. 50 gebeden zijn nu gebundeld in het boekje *Karl Barth. U weet wie wij zijn. Ze zijn ontleend aan Predigten 1954-1967* (Zurich, 2003).
‘Heer, onze God, wanneer we angst hebben, laat ons dan niet vertwijfelen. Wanneer we teleurgesteld zijn, laat ons dan niet verbitteren. Wanneer we gevallen zijn, laat ons dan niet liggen. Wanneer ons verstand en onze krachten ten einde zijn, laat ons dan niet omkomen. Nee, laat ons dan uw nabijheid en uw liefde voelen, die U juist aan diegenen heeft beloofd wier hart nederig en gebroken is en uw Woord vrezen. Tot alle mensen is immers uw Zoon geko-

men als naar zulke die er zo aan toe zijn. Ook al omdat wij er allemaal zo aan toe zijn, is Hij in de stal geboren en aan het kruis gestorven. Heer, maak ons allemaal wakker en houd ons allemaal wakker met deze kennis en belijdenis. En nu denken wij aan alle duisternis en het lijden in onze tijd - aan de vele vergissingen en misverstanden waarmee wij mensen onszelf plagen - aan al die grote gevaren die de wereld bedreigen, zonder raad te weten hoe wij die tegemoet moeten treden. Wij denken aan de zieken en geesteszieken, aan de armen, de verdrevenen, onderdrukten en aan onrecht lijdenden, aan de kinderen die geen echte ouders hebben. En we denken aan allen die beroepen zijn om zo veel te helpen als mensen helpen kunnen: aan de regeringsleiders van ons land en alle andere landen, aan de rechters en ambtenaren,

aan de leraren en opvoeders, aan de mensen die boeken en kranten te schrijven hebben, aan de artsen en verpleegsters in de ziekenhuizen, aan de verkondigers van uw Woord in de verschillende kerken en gemeenten in de buurt en ver weg. Wij denken aan hen allen met de vraag of het licht van Kerstmis hun en ons mag verlichten, veel lichter dan het tot nu toe heeft mogen schijnen, opdat zij en wij geholpen worden. Dat alles in de naam van de Heiland, waarin U ons al gehoord heeft en telkens opnieuw zal willen horen. Amen.’
Karl Barth. U weet wie wij zijn. 50 gebeden. KokBoekencentrum. 13,99 euro

Het verborgen fundament. De theologie van Barth en de grondstructuur van de werkelijkheid. Dr. Gerben J. Stavenga. Te bestellen bij g.j.stavenga@hetnet.nl voor 17,90 euro, inclusief verzendkosten

